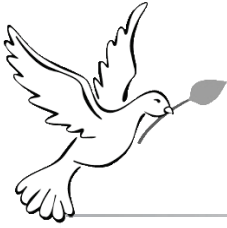

การศึกษาแนวทางการกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลในประมวลกฎหมายอาญา*
Study of Approaches to Imposition of Punishments on Juristic Person under
the Criminal Code

วิทยา เบ็ญจาทิกุล
Wittaya Benjathikun

มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
Bangkok Thonburi University, Thailand.
Email: research@bkkthon.ac.th

บทคัดย่อ

ประเทศไทยมีปัญหาการบังคับใช้โทษทางอาญากับนิติบุคคลที่กระทำความผิดหลายประการ อาทิ ปัญหาเกี่ยวกับการลงโทษกับผลกระทบต่อนิติบุคคล ปัญหาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ปัญหาเกี่ยวกับประเภทของโทษ เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศพบว่า ในต่างประเทศต่างมีการกำหนดโทษอาญาสำหรับนิติบุคคลแยกต่างหากจากโทษอาญาสำหรับบุคคลธรรมดาและมีรูปแบบการลงโทษที่เหมาะสมกับนิติบุคคล จึงจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับการลงโทษนิติบุคคล ปัญหาการบังคับใช้โทษและแนวทางที่เหมาะสมในการตรากฎหมายสำหรับประเทศไทย และจัดทำร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเพื่อกำหนดโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลเป็นการเฉพาะในประมวลกฎหมายอาญาแยกออกจากโทษทางอาญาสำหรับบุคคลธรรมดา บนสมมติฐานที่ว่า การลงโทษอาญาที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษกับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการลงโทษและยับยั้งการกระทำความผิดที่เกิดจากนิติบุคคลได้

คำสำคัญ: การกำหนดโทษ; นิติบุคคล; ประมวลกฎหมายอาญา

---

*Received September 26, 2019; Revised October 1, 2019; Accepted November 23, 2019

Abstract

Thailand has problems imposing the criminal punishment of the juristic person who commits crime on several counts such as problems concerning the punishment and its effects on the juristic person, problems relating to the consistency of the punishment and the objective of punishment, and problems pertaining to the types of punishment. As compared with laws in some developed countries, the researcher has found that in those countries the imposition of criminal punishment of the juristic person is far different from the punishment of the natural person and the type of punishment is suitable for the juristic person. From the researcher's perspective, it necessitates investigating the following: problems pertaining to nature of the criminal punishment of the juristic person as well as the appropriate guidelines for use in enacting the law in Thailand; and the drafting of bills to revise the current Criminal Code with an eye to imposing the criminal punishment of the juristic person in a unique way separated from the punishment of the natural person. These ideas are based on the assumption that the suitability of the punishment and the consistency with the objective of the punishment would bring about highly efficient punishment and would help deter the juristic person from committing crime.

Keywords: Imposition of Punishment, Legal Entity, Criminal Code

บทนำ

นิติบุคคลเป็นบุคคลประเภทหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งต่างจากบุคคลธรรมดาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ นิติบุคคลเมื่อได้จัดตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติของกฎหมายและกฎหมายได้รับรองสถานะนิติบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ภายใต้บังคับของกฎหมายที่ให้อำนาจจัดตั้งเป็นนิติบุคคลและตามบทบัญญัติที่พึงประสงค์ของกฎหมายภายในขอบวัตถุประสงค์ ข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง อย่างไรก็ตาม นิติบุคคลย่อมไม่ใช่เป็นคนจริง ไม่มีสภาพเหมือนบุคคลธรรมดา ไม่มีตัวตนและไม่มีชีวิตจิตใจ ดังนั้น นิติบุคคลจึงไม่สามารถแสดงเจตนาด้วยตนเอง ดังนั้น ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงปรากฏจากผู้แทนทั้งหลายของนิติบุคคลนั่นเอง (Wanikkun, 1959) และหลักในเรื่องการแสดงเจตนาทางอาญาของนิติบุคคลตามกฎหมายไทย ประมวลกฎหมายอาญาไม่ได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ โดยทั่วไปก็ยังยึดถือมาตรา 59 เป็นเกณฑ์ แต่ความเห็นของนักนิติศาสตร์ไทยและศาลฎีกา ได้วินิจฉัยและวางหลักเกณฑ์อันเป็นที่ยอมรับว่า เจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงออกทางผู้แทนนิติบุคคล เมื่อผู้แทนนิติบุคคลแสดงเจตนา ซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนาอันที่ผูกพันนิติบุคคลและต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ฉะนั้น นิติบุคคลจึงอาจมี

เจตนาอันเป็นองค์ประกอบความผิดในทางอาญาและกระทำความผิดซึ่งผู้กระทำความผิดต้องมีเจตนา รวมทั้งต้องรับโทษทางอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงแก่นิติบุคคลได้ โดยต้องพิจารณาตามลักษณะความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำและอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคลประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป แต่อย่างไรก็ดี การที่กฎหมายกำหนดให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา แต่การกำหนดโทษทางอาญาของไทยในปัจจุบัน ได้แก่ โทษประหาร ชีวิต จำคุก กักขัง ปรับและริบทรัพย์นั้น มุ่งใช้สำหรับบุคคลธรรมดา ดังนั้น การบังคับโทษอาญากับนิติบุคคลกลับเป็นการดำเนินคดีกับผู้แทนที่มีอำนาจจัดการนิติบุคคลหรือบุคคลที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องร่วมรับผิดชอบในการกระทำความผิดของนิติบุคคล เพราะการรับโทษของนิติบุคคลศาลจะพิพากษาลงโทษนิติบุคคลเพียงเท่าที่สภาพแห่งการลงโทษจะเปิดช่องให้ นั่นคือ การลงโทษปรับและโทษริบทรัพย์สิน แต่ในบางความผิด โทษปรับและโทษริบทรัพย์อาจไม่ใช่โทษที่เหมาะสมกับนิติบุคคล เพราะไม่ได้ส่งผลต่อให้นิติบุคคลมีความระมัดระวังในการดำเนินธุรกิจหรือไม่มีผลต่อการป้องกันสังคมจากการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น การกำหนดโทษของนิติบุคคลดังกล่าว จึงเป็นการนำโทษสำหรับบุคคลธรรมดามาใช้เท่าที่สภาพจะเปิดช่องให้กระทำได้ ซึ่งรูปแบบการลงโทษดังกล่าวไม่มีความชัดเจนและไม่สามารถทำให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษได้ เพราะบุคคลธรรมดากับนิติบุคคลมีองค์ประกอบและสภาพที่แตกต่างกัน กล่าวคือ วัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลนั้น มีเพื่อควบคุมนิติบุคคลที่มีอยู่เป็นจำนวนมากและแก้ไขนิติบุคคลที่กระทำความผิดให้ปรับตนเป็นสมาชิกของสังคมที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันการกระทำต่าง ๆ ได้กระทำในรูปของนิติบุคคลเป็นส่วนมาก ดังจะเห็นได้จากจำนวนห้างหุ้นส่วนบริษัทที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีความเกี่ยวข้องกับความสะดวกสบาย ร้อยของสังคมตลอดจนประโยชน์ของสาธารณะทั่วไป ฉะนั้น การลงโทษนิติบุคคลก็เป็นวิธีความปลอดภัยของสมาชิกในสังคมและรักษาไว้ซึ่งความสะดวกสบายร้อยของสังคม ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้นิติบุคคลแสวงหาประโยชน์โดยผิดกฎหมายและไม่ชอบธรรม

ดังนั้น จึงควรศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลเป็นการเฉพาะในประมวลกฎหมายแยกออกจากโทษทางอาญาสำหรับบุคคลธรรมดา โดยเห็นว่าหากกฎหมายไม่อาจมีสภาพบังคับเพื่อลงโทษนิติบุคคลที่กระทำความผิดได้แล้ว จะส่งผลให้กฎหมายขาดความศักดิ์สิทธิ์ในการบังคับใช้กฎหมาย เพราะนิติบุคคลก็จำเป็นต้องได้รับการลงโทษที่เหมาะสมกับสถานะของนิติบุคคล การลงโทษทางอาญาที่มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล จะทำให้สามารถยับยั้งการกระทำความผิดที่เกิดจากนิติบุคคลได้ ทั้งนี้ จำเป็นต้องศึกษาการบังคับโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลของกฎหมายต่างประเทศเพื่อนำมาเป็นแนวทางวิเคราะห์และปรับใช้กับความผิดของนิติบุคคลตามกฎหมายไทย โดยจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีการศึกษาเรื่องโทษทางอาญาของนิติบุคคล แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาและเสนอแนะในประเด็นการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาเพื่อแยกโทษของนิติบุคคลออกจากโทษของบุคคลธรรมดา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษทางอาญาและแนวคิดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล
- 2) เพื่อศึกษาถึงการบังคับโทษสำหรับนิติบุคคลที่กระทำความผิดตามกฎหมายไทย

- 3) เพื่อศึกษาถึงปัญหาการบังคับใช้โทษทางอาญากับนิติบุคคลที่กระทำความผิดตามกฎหมายไทย
- 4) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การบังคับโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักรและประเทศฝรั่งเศส เพื่อนำมาเป็นแนวทางวิเคราะห์และปรับใช้กับกฎหมายไทย
- 5) เพื่อเสนอแนะแนวทางการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลเป็นการเฉพาะในประมวลกฎหมายอาญา โดยจัดทำร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเพื่อกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคล

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ประกอบด้วย ตัวบทกฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบและคำสั่ง รวมถึงคำพิพากษาต่าง ๆ และจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ประกอบด้วย ตำรากฎหมาย รายงานการวิจัย บทความ เอกสารการสัมมนา และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตในรูปแบบของเว็บไซต์ เอกสารที่เกี่ยวข้องนี้มีทั้งเอกสารไทยและต่างประเทศ ซึ่งการศึกษาข้อมูลจากเอกสารส่วนนี้จะปรากฏในบทบทวนวรรณกรรม ดังต่อไปนี้

- แนวคิดการกำหนดโทษทางอาญา
  - ทฤษฎีเกี่ยวกับการลงโทษ ประกอบด้วย ทฤษฎีเด็ดขาด (Absolute Theory) และทฤษฎีสัมพัทธ์ (Relative Theory)
  - แนวคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ
  - แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินและการลงโทษริบทรัพย์สิน
  - ประเภทของโทษทางอาญา
  - ทฤษฎีและแนวคิดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล ประกอบด้วย ทฤษฎีและแนวคิดสภาพของนิติบุคคล (Corporate entity) แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบของนิติบุคคล และทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล
  - การบังคับโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศ
- สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย ผู้วิจัยจะทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้จากการวิจัยเอกสาร และวิเคราะห์จากข้อมูล เพื่อนำมาเป็นแนวทางการจัดทำร่างแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาเพื่อกำหนดโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลเป็นการเฉพาะ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ประเทศไทยมีปัญหาการบังคับใช้โทษทางอาญากับนิติบุคคลที่กระทำความผิดตามกฎหมายไทย หลายประการ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับสถานะความเป็นนิติบุคคล ปัญหาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ และปัญหาเกี่ยวกับประเภทของโทษ สรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาเกี่ยวกับการลงโทษกับผลกระทบต่อนิติบุคคล

การลงโทษทางอาญากับผู้กระทำความผิดจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษตามทฤษฎีที่เป็นสากลอย่างใดอย่างหนึ่งคือ การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution) การลงโทษเพื่อการข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence) การลงโทษเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไข (Reformation) การลงโทษเพื่อเป็นการตัดโอกาสกระทำความผิดอีก (Incapacitation) ดังนั้น การลงโทษนิติบุคคลที่มีสถานะเป็นบุคคลสมมติตามกฎหมาย ควรจะต้องคำนึงว่าการลงโทษในรูปแบบใดจึงจะเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษตามที่กล่าวมา โดยปัญหานี้จะต้องพิจารณาที่นิติบุคคลที่เป็นช่องทางในการกระทำความผิดโดยผ่านผู้แทนนิติบุคคลที่กฎหมายให้ถือว่ามีความรับผิดชอบทางอาญาร่วมกับนิติบุคคลเฉพาะในกรณีที่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด หรือรู้เห็นในการกระทำความผิดตามแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 ประกอบกับพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. 2560 โดยการลงโทษนิติบุคคลจำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของประเภทโทษที่จะลงแก่นิติบุคคล นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงผลกระทบจากการที่นิติบุคคลถูกปรับหรือริบทรัพย์สินที่อาจกระทบต่อกิจการของนิติบุคคล หรือผู้ถือหุ้นของนิติบุคคลนั้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนววินิจฉัยของศาลตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1579/2521 “นิติบุคคลถูกกักขังแทนค่าปรับไม่ได้ การขอผ่อนชำระค่าปรับถือว่าจำเลยไม่ชำระค่าปรับไม่ได้ ศาลผ่อนผันให้จำเลยชำระค่าปรับช้าเร็วเพียงใดแล้วแต่ดุลพินิจตามความยุติธรรมและเหมาะสมการยึดทรัพย์สินอาจทำได้ภายใน 5 ปี ตามมาตรา 99 ไม่เป็นการขยายเวลาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 23 ซึ่งใช้สำหรับกฎหมายวิธีพิจารณาความนำมาใช้กับกฎหมายสารบัญญัติไม่ได้ ศาลกำหนดให้จำเลยผ่อนชำระค่าปรับเป็นงวดๆ แต่เมื่อครบปีที่ 4 ให้จำเลยหาธนาคารมาค้ำประกันโดยให้จำเลยทำทัณฑ์บนไว้ ” ศาลได้วินิจฉัยโดยใช้ดุลพินิจตามความเหมาะสมของผู้กระทำความผิดเป็นราย ๆ ไป โดยคำนึงถึงการได้รับชำระค่าปรับและผลแห่งความเสียหายที่จะเกิดขึ้นเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อผู้ถือหุ้น ความเสียหายต่อระบบการเงินภายในประเทศ ความเสียหายต่อเจ้าหน้าที่ ความเสียหายต่อพนักงานของบริษัทจำเลย และครอบครัว และผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั่วไปตลอดจนบรรยากาศในการลงทุน

2) ปัญหาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ

การลงโทษนิติบุคคลควรจะต้องพิจารณาจากแนวคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษประกอบด้วย โดยจากการวิเคราะห์พบว่า การลงโทษนิติบุคคลมุ่งในเรื่องของการลงโทษในลักษณะเพื่อเป็นการข่มขู่หรือยับยั้ง (Deterrence) ไม่ให้นิติบุคคลกระทำความผิดอีก การลงโทษเพื่อการข่มขู่เป็นการลงโทษเพื่อข่มขู่ผู้กระทำความผิดให้เข็ดหลาบไม่กล้าจะกระทำความผิดซ้ำอีก ทั้งยังเป็นตัวอย่างให้คนทั่วไปเห็น จะได้ไม่มีการเลียนแบบหรือเอาอย่าง สมมติฐานภายใต้วัตถุประสงค์นี้มีว่า ถ้าสังคมไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาสู่ระบบงานยุติธรรมและลงโทษผู้นั้นได้แล้วก็เท่ากับว่าสังคมนั้นได้ส่งเสริมอาชญากรรม เพราะฉะนั้นการลงโทษจึงมุ่งที่จะหยุดหรือลดอาชญากรรมมิให้เกิดขึ้นและให้มีผลยับยั้งพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายด้วยการนำมาปรับใช้กับนิติบุคคลที่กระทำความผิดยิ่งหนักกว่า นิติบุคคลมีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาแต่กฎหมายได้รับรองสภาพของนิติบุคคลและมีการควบคุมนิติบุคคลโดยกำหนดสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลไว้ในกรอบของกฎหมาย ดังนั้น นิติบุคคลจะต้องดำเนินการภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เมื่อเกิดการกระทำอันนอก

ขอวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแล้ว นิติบุคคลจึงไม่สามารถอ้างเหตุเพื่อปฏิเสธการรับผิดชอบ และการกำหนดโทษทางอาญาแก่นิติบุคคลจะต้องได้ผลในเชิงการข่มขู่ยับยั้งและเพื่อให้นิติบุคคลใช้ความระมัดระวังในการประกอบการหรือมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดผลในการป้องกันการกระทำความผิดและส่งผลกระทบต่อสังคมด้วย

3) ปัญหาเกี่ยวกับประเภทของโทษ

ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยได้บัญญัติในเรื่องโทษทางอาญาไว้ใน มาตรา 18 ซึ่งสามารถจำแนกโทษทางอาญาออกเป็น 5 ประเภท คือ โทษประหารชีวิต โทษจำคุก โทษกักขัง โทษปรับ โทษริบทรัพย์สิน แยกเป็น โทษที่บังคับเอากับชีวิต ได้แก่ โทษประหารชีวิต โทษที่บังคับเอากับเสรีภาพ ได้แก่ โทษจำคุกและโทษกักขัง โทษที่บังคับเอากับทรัพย์สิน ได้แก่ โทษปรับและโทษริบทรัพย์สิน

อย่างไรก็ดี การบัญญัติโทษทางอาญาทั้ง 5 สถานไว้ในประมวลกฎหมายอาญานั้น เป็นบทบัญญัติที่ใช้กับผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล โดยการกำหนดโทษจะพิจารณาถึงลักษณะของความผิดแต่ละฐานและคำนึงถึงวัตถุประสงค์ รวมทั้งสถานะของผู้กระทำความผิดว่าจะสามารถนำโทษประเภทใดมาบังคับใช้ได้ แต่เนื่องจากด้วยสถานะของนิติบุคคลที่เป็นบุคคลสมมติทางกฎหมาย จึงทำให้การกำหนดโทษทางอาญาจำกัดได้เฉพาะปรับและริบทรัพย์สินเท่านั้น เพราะโดยสภาพแล้วไม่อาจนำนิติบุคคลไปจำคุกหรือประหารชีวิตได้ และส่วนใหญ่ศาลจะลงโทษปรับ โดยศาลจะมีคำพิพากษาลงโทษนิติบุคคลโดยการปรับหากนิติบุคคลไม่ชำระค่าปรับให้จัดการตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 29 ซึ่งบัญญัติว่าหากผู้ต้องโทษปรับไม่ชำระค่าปรับภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลพิพากษา ผู้นั้นจะต้องถูกยึดทรัพย์ใช้ค่าปรับ หรือมิฉะนั้นจะต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ ซึ่งนิติบุคคลไม่อาจกักขังแทนค่าปรับได้ จึงต้องถูกยึดทรัพย์ใช้ค่าปรับแต่เพียงประการเดียว และการยึดทรัพย์สินแทนค่าปรับนั้น อาจส่งผลกระทบต่อนิติบุคคลหลายประการด้วยกัน หากว่านิติบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นไม่สามารถชำระค่าปรับภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งอาจเป็นกรณีที่จำนวนเงินค่าปรับนั้นสูงมาก การยึดทรัพย์สินของนิติบุคคลที่ไม่มีทรัพย์สินใด ๆ หรือมีทรัพย์สินแต่ไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้ อาจกระทบต่อผู้ถือหุ้น หรืออาจมีผลต่อนิติบุคคลถึงขั้นเลิกกิจการหรือในบางกรณีที่นิติบุคคลต้องโทษปรับ แต่ไม่มีเงินชำระค่าปรับ เหตุเพราะเพียงขาดสภาพคล่องชั่วคราว ก็ต้องขาดโอกาสในการปรับปรุงและฟื้นฟูกิจการไป เพียงเพราะการถูกศาลใช้มาตรการยึดทรัพย์สินแทนค่าปรับ

วิเคราะห์ตัวอย่างจากโทษตามพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ. 2534 ที่ได้บัญญัติบทกำหนดโทษนิติบุคคลที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายไว้หลายกรณีด้วยกัน อาทิ โทษฝ่าฝืนข้อห้ามนิติบุคคลเป็นนายวงแชร์ หรือจัดให้มีการเล่นแชร์ตามมาตรา 5 มีการกำหนดโทษไว้ในมาตรา 16 กล่าวคือ นิติบุคคลใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งเท่าถึงสามเท่าของทุนกองกลาง แต่ละงวดของทุกวงแชร์แต่ต้องไม่ต่ำกว่าสองแสนบาท และให้ศาลสั่งให้นิติบุคคลนั้นหยุดดำเนินการเป็นนายวงแชร์หรือจัดให้มีการเล่นแชร์ โทษฝ่าฝืนข้อห้ามนิติบุคคลสัญญาว่าจะใช้เงินหรือทรัพย์สินใดแทนนายวงแชร์หรือผู้จัดให้มีการเล่นแชร์หรือสมาชิกวงแชร์ตามมาตรา 8 มีการกำหนดโทษไว้ในมาตรา 18 กล่าวคือ นิติบุคคลใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองแสนบาท โทษฝ่าฝืนข้อห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณาชี้ชวนให้ประชาชนทั่วไปเข้าร่วมในการเล่นแชร์ตามมาตรา 9 มีการกำหนดโทษผู้ฝ่าฝืนไว้ในมาตรา 19 กล่าวคือ ผู้ฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท โทษฝ่าฝืนข้อห้ามมิให้ผู้ใดใช้ชื่อในทางธุรกิจโดยมีคำว่า “แชร์” ตามมาตรา 10 มีการกำหนดโทษผู้ฝ่าฝืนไว้ในมาตรา 20 กล่าวคือ ผู้ใดฝ่าฝืนต้อง

ระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท และปรับอีกไม่เกินวันละห้าร้อยบาท ตลอดเวลาที่ยังฝ่าฝืนอยู่ โทษนิติบุคคลที่ยังต้องเล่นแชร์อยู่ไม่ยื่นรายงานเกี่ยวกับกิจการเล่นแชร์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามมาตรา 11 วรรคหนึ่ง มีการกำหนดโทษไว้ในมาตรา 10 กล่าวคือ ระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท และปรับไม่เกินวันละหนึ่งพันบาท จนกว่าจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง โทษนิติบุคคลไม่ดำเนินการยกเลิกวัตถุประสงค์นิติบุคคลที่กำหนดให้มีการเล่นแชร์ตามมาตรา 11 มีการกำหนดโทษไว้ในมาตรา 22 กล่าวคือ ระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท และปรับอีกไม่เกินวันละห้าร้อยบาท จนกว่าจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง เป็นต้น ซึ่งจากบทกำหนดโทษดังกล่าวพบว่า ประเภทโทษที่ใช้ได้สำหรับนิติบุคคลมีเพียงโทษปรับและคำสั่งให้นิติบุคคลนั้นหยุดดำเนินการเป็นนายวงแชร์หรือจัดให้มีการเล่นแชร์เท่านั้น

จึงกล่าวได้ว่าเจตนารมณ์ของการบัญญัติมาตรา 18 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เป็นการบัญญัติประเภทของโทษที่มุ่งบังคับใช้กับบุคคลธรรมดาเท่านั้น หาได้มุ่งใช้กับนิติบุคคล เพราะเป็นโทษที่มีลักษณะบังคับเอากับชีวิตและเสรีภาพรวมอยู่ด้วย การพิจารณาถึงเรื่องโทษทางอาญาจึงถือเป็นอุปสรรคในการพิจารณากับนิติบุคคล ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่านิติบุคคลควรได้รับการลงโทษที่เหมาะสมเป็นการเฉพาะและแตกต่างจากการลงโทษบุคคลธรรมดา

จากปัญหาข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์กับประเภทของโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และประเทศฝรั่งเศส พบว่า โทษที่สหรัฐอเมริกานิยมใช้เป็นหลักในการลงโทษนิติบุคคลได้แก่ (1) โทษปรับ ซึ่งโดยทั่วไปการปรับและการกำหนดค่าปรับ โดยเฉพาะสำหรับนิติบุคคลนั้นมักคำนึงถึงฐานะทางการเงินของผู้กระทำผิด นอกจากนี้ การตัดมิให้ผู้กระทำผิดได้ประโยชน์จากการกระทำ ความผิดและขนาดของนิติบุคคลที่ทำความผิดมีส่วนในการพิจารณาให้นิติบุคคลควรได้รับโทษมากหรือน้อยเพียงใดด้วย ซึ่งทำให้การกำหนดโทษปรับในทางกฎหมายในระยะหลังของสหรัฐอเมริการุนแรงขึ้น (2) โทษริบทรัพย์สิน ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินจากการกระทำผิดทั้งหมด ซึ่งรวมถึงประโยชน์ต่าง ๆ ที่อภยเข้ามามีภายหลังด้วย การริบทรัพย์สินยังรวมถึงทรัพย์สินของบุคคลภายนอกที่นำมาใช้ในการกระทำผิดด้วย (3) การเพิกถอนใบอนุญาต โดยพนักงานอัยการยังมีอำนาจที่จะฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาต่อศาลที่มีเขตอำนาจทั่วไปเพื่อขอให้ศาลสั่งริบใบอนุญาตของบริษัทที่จัดตั้งขึ้นภายใต้กฎหมายของรัฐ หรือเพิกถอนหนังสือรับรองที่อนุญาตให้บริษัทต่างชาติเข้าทำธุรกิจในรัฐได้ (4) การคุมประพฤตินิติบุคคล หมายถึง มาตรการที่ผู้กระทำผิดสามารถอยู่ในชุมชนได้ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของพนักงานคุมประพฤติตามกำหนดระยะเวลาและภายใต้หลักเกณฑ์ที่ให้ผู้กระทำผิดต้องปฏิบัติตาม (5) การแจ้งผู้เสียหาย (Notice to victim) โดยผู้ถูกลงโทษจะแจ้งไปยังผู้เสียหายถึงลักษณะความผิดที่ตนกระทำและถูกลงโทษ ซึ่งจะแจ้งโดยไปรษณีย์หรือโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ หรือสื่อโฆษณาชนิดอื่นที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อให้ผู้เสียหายที่ถูกหลอกลวงได้รู้และแก้ไขความเสียหายของตนเองได้ทัน (6) การชดใช้ค่าเสียหาย (Restitution) ซึ่งการชดใช้ค่าเสียหายอาจจะเป็นการคืนทรัพย์สินที่ทำให้สูญหายหรือเสียหายหรือเป็นค่าทดแทนก็ได้ (US Code, 2019)

ส่วนสหราชอาณาจักร การกำหนดโทษและการลงโทษทางอาญาจะขึ้นอยู่กับประเภทของความผิดที่ผู้กระทำ ซึ่งแบบออกเป็นความผิดที่กระทำลงโดยใช้ความรุนแรง (Violence) และความผิดที่เกี่ยวกับความไม่สุจริต (Dishonesty) ที่เป็นประเภทของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นมากที่สุด (Fitzgerald, 1962) ส่วนการลงโทษ

นิติบุคคลนั้น แต่เดิมในประเทศอังกฤษมีความเห็นว่านิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ เนื่องจากได้มีข้อโต้แย้งในด้านสารบัญญัติที่ว่านิติบุคคลไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงบุคคลที่สมมติขึ้นมาเท่านั้น หรือ ข้อโต้แย้งในด้านกฎหมายพิจารณาความที่มีความเห็นว่านิติบุคคลนั้นไม่สามารถเป็นจำเลยในคดีอาญาได้ เนื่องจากว่านิติบุคคลไม่สามารถไปปรากฏตัวต่อหน้าศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้ เป็นต้น แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป การกำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาจึงมีความจำเป็นมากขึ้น กล่าวคือ ต้องการให้เกิดความกระตือรือร้นต่อเสรีภาพในการประกอบกิจการของนิติบุคคลนั้นให้ประกอบกิจการได้ ยากลำบากขึ้นกว่าในสภาวะปกติ ดังนั้น ทั้งฝ่ายตุลาการและฝ่ายนิติบัญญัติจึงต่างเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเรื่องนี้โดยการกำหนดให้นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบในทางอาญาได้ (Phanpan, 2010) โดยรูปแบบการลงโทษนิติบุคคลตามกฎหมายอังกฤษมี 2 รูปแบบคือ มาตรการลงโทษทางการเงิน (financial sanction) ซึ่งมาตรการทางการเงินที่ใช้ลงโทษนิติบุคคลคือโทษปรับภายใต้ The Criminal Justice Act มาตรา 19 ที่กำหนดให้ในการกำหนดจำนวนเงินค่าปรับ ศาลจะต้องคำนึงถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเจตนาของผู้กระทำความผิดเท่าที่ปรากฏ หรือเท่าที่ศาลทราบซึ่งอาจส่งผลให้มีการเพิ่ม หรือลดจำนวนเงินค่าปรับได้ และ มาตรการลงโทษที่ไม่ใช่ทางการเงิน (non-financial sanction) ที่มีหลากหลายรูปแบบ เช่น การคุมประพฤติ นิติบุคคล โดยนิติบุคคลถูกกำหนดให้มีการจัดโครงสร้างการทำงานใหม่ (restructure) หรือการทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง (adverse publicity) ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และชื่อเสียงที่ดีของบริษัท การให้นิติบุคคลบริการสังคม การให้นิติบุคคลจ่าย ค่าชดเชยให้แก่ผู้เสียหาย และการออกคำสั่งทางการลงโทษ (punitive injunction) เป็นต้น มาตรการเหล่านี้มีข้อดีคือ ทำให้การลงโทษนิติบุคคลมีความหลากหลาย กล่าวคือ การลงโทษอาจทำให้เกิดผลในการยับยั้งการกระทำความผิด (deterrent) การแก้แค้นทดแทน (retributive) และการกลับคืนสู่สภาพเดิม (rehabilitative) และสามารถหลีกเลี่ยงหรือทำให้ข้อจำกัดของการลงโทษทางการเงินหมดไปได้ และนอกจากมาตรการลงโทษดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในประเทศอังกฤษยังมีมาตรการอื่นที่ใช้ลงโทษนิติบุคคลที่กระทำความผิดอีกได้แก่ การยกเลิกบริษัท (corporate dissolution) การเพิกถอนสิทธิทำสัญญากับรัฐบาล (disqualification from government contracts)

สำหรับสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ตามประมวลกฎหมายอาญามีแยกความผิดเป็นความผิดอุกฤษโทษ (Crimes) ความผิดที่เป็นมัยโทษ (Misdemeanors) และความผิดประเภทลหุโทษ (Violations) (Borricand, 1997) ซึ่งแต่เดิมในสาธารณรัฐฝรั่งเศสก่อนที่จะมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาฉบับใหม่นั้น ไม่มีกฎหมายที่บัญญัติให้นิติบุคคลรับผิดชอบทางอาญาเป็นการทั่วไปแต่อย่างใดนอกจากมีการบัญญัติไว้สำหรับบางฐานความผิดและเฉพาะในบางกรณีเท่านั้น จนกระทั่งประมวลกฎหมายอาญา ค.ศ. 1992 ได้มีการบัญญัติถึงโทษที่จะลงแก่นิติบุคคลไว้เป็นการเฉพาะและมีลักษณะแตกต่างไปจากโทษที่ใช้สำหรับบุคคลธรรมดา ประเภทของโทษคือโทษปรับ และ โทษอื่น ๆ ที่กำหนดไว้เป็นพิเศษสำหรับนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 131-39 ได้แก่ การสั่งยุบกิจการ (Dissolution) การห้ามประกอบกิจการ (Prohibition to Exercise) การถูกควบคุมกิจการโดยเจ้าหน้าที่ศาล การปิดกิจการ (Permanent Closure) การห้ามประมูลงานจากทางราชการ (Disqualification from Public Tenders) การห้ามมิให้ระดมทุนหรือกู้ยืมจากสาธารณชน (Prohibition to Make a Public Appeal for Funds) การห้ามมิให้ออกหรือส่งจ่ายเช็คหรือใช้บัตรเครดิต (Prohibition to

Draw Cheques) การริบทรัพย์ (Confiscation) การประกาศหรือเผยแพร่คำพิพากษาที่ลงโทษ (Posting a Public Notice of the Decision) เป็นต้น (Likasitwatanakul et al., 2015)

จะเห็นว่าการลงโทษนิติบุคคลในต่างประเทศนั้น จะนำมาตรการต่างๆ มาใช้บังคับนอกจากโทษปรับ และโทษริบทรัพย์สิน เพื่อให้การลงโทษเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลให้ได้มากที่สุด มาตรการเหล่านี้มีข้อดีคือ ทำให้การลงโทษนิติบุคคลมีความหลากหลาย กล่าวคือ การลงโทษอาจทำให้เกิดผล ในการยับยั้งการกระทำความผิด (deterrent) การแก้แค้นทดแทน (retributive) และการกลับคืนสู่สภาพเดิม (rehabilitative) และสามารถหลีกเลี่ยงหรือทำให้ข้อจำกัดของการลงโทษทางการเงินหมดไปได้ ถือเป็น การป้องกันและควบคุมการดำเนินงานของนิติบุคคล และมีให้นิติบุคคลกระทำความผิดขึ้นอีก อันเป็นการแก้ปัญหา นิบุคคลกระทำความผิดได้อีกทางหนึ่ง แต่เนื่องจากมาตรการอาจส่งผลกระทบต่อสถานะของนิติบุคคลเอง และส่งผลกระทบต่อพนักงาน ลูกจ้าง ผู้ถือหุ้นของนิติบุคคลและผู้บริโภคด้วย ดังนั้น การสั่งใช้มาตรการดังกล่าวจึงควรมี ความชัดเจนและควรมีข้อกำหนดการใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษของศาลด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขกฎหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเห็นควรให้แก้ไข เพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาขึ้นเพื่อกำหนดโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลเป็นการเฉพาะในประมวล กฎหมายแยกออกจากโทษทางอาญาสำหรับบุคคลธรรมดา โดยเห็นว่าหากกฎหมายไม่อาจมีสภาพบังคับเพื่อ ลงโทษนิติบุคคลที่กระทำความผิดได้แล้ว จะส่งผลให้กฎหมายขาดความศักดิ์สิทธิ์ในการบังคับใช้กฎหมาย เพราะนิติบุคคลก็จำเป็นต้องได้รับการลงโทษที่เหมาะสมกับสถานะของนิติบุคคล การลงโทษอาญาที่มีความ เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษกับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล จะทำให้เกิด ประสิทธิภาพในการลงโทษและยับยั้งการกระทำความผิดที่เกิดจากนิติบุคคลได้ รายละเอียดดังนี้

1) หลักการและเหตุผลในการตรากฎหมาย

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายเพื่อกำหนดประเภทของโทษที่ลงแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลเป็นการเฉพาะแยกต่างหากจากประเภทของ โทษสำหรับบุคคลธรรมดา ให้กฎหมายมีชัดเจนและเหมาะสมกับลักษณะการกระทำความผิดของนิติ บุคคล สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ เพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการลงโทษและยับยั้งการ กระทำความผิดที่เกิดจากนิติบุคคล รวมทั้งป้องกันมิให้นิติบุคคลการกระทำความผิดซ้ำ จึงจำเป็นต้องตรา พระราชบัญญัตินี้

2) ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ....

(ร่าง) พระราชบัญญัติ

แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ...)

พ.ศ. ....

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ

พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

ให้ไว้ ณ วันที่ .....

เป็นปีที่ ... ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. .... ”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 18/1 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

“มาตรา 18/1 โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล มีดังนี้

- (1) ปรับ
- (2) ริบทรัพย์สิน
- (3) คุมประพฤตินิติบุคคล
- (4) ทำงานบริการสังคม
- (5) คำสั่งห้ามประกอบกิจการบางอย่าง
- (6) คำสั่งห้ามประกอบกิจการชั่วคราว”

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายกรัฐมนตรี

References

- Borricand, J. (1997). *World Facebook of Criminal Justice Systems: France*. State University of New York at Albany. Retrieved Nov 12, 2018, from <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/ascii/wfbcjfra.txt>
- Fitzgerald, P.J. (1962). *Criminal Law and Punishment*. Oxford: Oxford University Press.
- Liksitwatanakul, S. et al. (2015). *A Comparative study of Legal Person and Legal Person's Representative Criminal Liability of Thailand*. Executive Director's Office of Thailand Criminal Law Institute, Department of Technical Affairs, Office of the Attorney General: Thammasat University Press.
- Phanpan, R. (2010). *Corporate Criminal Liability: Case Study of Corporate Manslaughter*. Bangkok: Thammasat University.
- U.S. Code. (2019). *Title 18 Crimes and Criminal Procedure*. Retrieved May 3, 2019, from <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18>.
- Wanikkun, B. (1959). *Explanation of The Civil and Commercial Code books 1-2 article 1-240*. Bangkok: Thai Bar Association.